

ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่เพื่อสิทธิในที่ดินทำกิน :
การศึกษาภาพรวมและกรณีกลุ่มป่าดงลาน

นายประวิทย์ นพรัตน์วรการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2541

ISBN 974-639-895-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF PEASANT MOVEMENT IN THE STRUGGLE FOR LAND RIGHTS :
A MACRO PERSPECTIVE AND THE CASE OF PA DONG LANN MOVEMENT.

Mr. Pravit Noparatvarakorn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Economics

Department of Economics

Graduate School

Chulalongkorn University

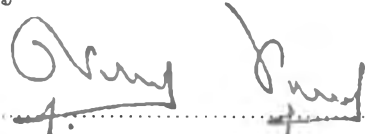
Academic Year 1998

ISBN 974-639-895-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่เพื่อสิทธิในที่ดินทำกิน : การศึกษา
ภาพรวมและกรณีกลุ่มป่าดงลาน
(A STUDY OF PEASANT MOVEMENT IN THE STRUGGLE FOR
LAND RIGHTS : A MACRO PERSPECTIVE AND THE CASE OF
PA DONG LANN MOVEMENT.)

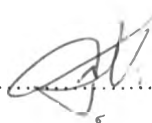
โดย นายประวิทย์ นพรัตน์วรการ
ภาควิชา เศรษฐศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา รศ. ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ)

ประวิทย์ นพรัตน์วรการ : ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่เพื่อสิทธิในที่ดินทำกิน : การศึกษาภาพรวมและกรณีกลุ่มป่าดงลาน (A STUDY OF PEASANT MOVEMENT IN THE STRUGGLE FOR LAND RIGHTS : A MACRO PERSPECTIVE AND THE CASE OF PA DONG LANN MOVEMENT.)

อ. ที่ปรึกษา : รศ. ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐี , 202 หน้า. ISBN 974-639-895-4

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่ผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลและการแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนโดยโครงการ คจก. ของรัฐ การเคลื่อนไหวจึงเป็นการคัดค้านตอบโต้นโยบายการพัฒนาของรัฐ การศึกษาได้นำเสนอภาพรวมของขบวนการเคลื่อนไหวและกรณีกลุ่มป่าดงลาน โดยได้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยเน้นไปที่การเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่ กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชน และการสะสมความรู้และการแพร่กระจายกิจกรรมทางการเมืองภาคประชาชน

จากการศึกษาพบว่าการจัดองค์กรและผลของการเคลื่อนไหวได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับโดยมีลักษณะดังนี้ ก.)การจัดโครงสร้างองค์กรแบบลำดับขั้นมาเป็นโครงสร้างแนวราบที่ส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยในองค์กร ข.)จากการเรียกร้องที่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตนไปสู่การเรียกร้องที่ครอบคลุมถึงผลประโยชน์ของสังคมในวงกว้างดังเช่นการร่วมเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูปทางการเมือง ค.)การสื่อสารระหว่างกันภายในองค์กร และส่งเสริมการถ่ายทอดประสบการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนให้กับสมาชิกที่เข้าร่วมทำให้เกิดความตระหนักในสิทธิ ศักยภาพของตนเอง และเกิดจิตสำนึกในการรวมหมู่

การที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดกระบวนการสะสมความรู้ทางการเมือง เช่นสามารถมองปัญหาอย่างมีเหตุมีผล มีความสามารถในการจัดองค์กรการเคลื่อนไหว การจัดทำข้อมูลและร่วมเจรจาในทุกระดับ ตลอดจนสามารถถ่ายทอดประสบการณ์เหล่านี้ให้แก่กลุ่มชาวบ้านผู้ประสบปัญหาจากโครงการพัฒนาของรัฐในพื้นที่อื่นๆ ทำให้เกิดการแพร่กระจายความรู้ทางการเมืองออกไปในวงกว้างส่งผลให้เกิดเครือข่ายชาวบ้านที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น กระบวนการเหล่านี้ย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนให้ลดความเหลื่อมล้ำลงได้

ภาควิชา เศรษฐศาสตร์
สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2541

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อม

C860320 MAJOR ECONOMICS

KEY WORD:

PEASANT MOVEMENT

PRAVIT NOPARATVARAKORN : A STUDY OF PEASANT MOVEMENT IN THE STRUGGLE FOR LAND RIGHTS : A MACRO PERSPECTIVE AND THE CASE OF PA DONG LANN MOVEMENT. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. SUTHY PRASARTSET, Ph.D. 202 pp. ISBN 974-639-895-4.

This thesis deals with the movement of peasants who were victims of unequal development and deprivation of communities' resources, owing to the Thai state's "land resettlement program for the poor (Kor-jor-kr)." Thus, their movement constitutes a direct attack on the state's development policy. The study covers both a macro-perspective of the peasant movement and the specific case of Pa Dong Lann peasant movements. It presents concepts and theories of social movement with special reference to the Thai peasantry, the processes of people empowerment and of political accumulation and diffusion.

This study finds that the organization and outcomes of the movements have developed over time in the following aspect: a) from a rigid hierarchical structure to horizontal one with a high degree of democratic participation; b) from the movement demand which focussed on narrowed interests of members to those based on wider social concerns, e.g. political reform; c) active flows of information and diffusion of political activities among members have significantly empowered the peasants, who, with collective consciousness, became confident of their rights and the realization of their potentials.

By active participating in the movement, the peasants have gained their new consciousness and experience through the process of political accumulation, e.g. organizing a relevant movement and gaining negotiating skills. Adding to this is the process of political diffusion, which enables displaced peasants in other districts to start their own movement, thus enlarging the movement networks. All this process contributes to shift in the relation of force in favor of the popular sector, i.e. a new relationship between the state and the people.

ภาควิชา..... Economics.....

สาขาวิชา..... Economics.....

ปีการศึกษา..... 1998.....

ลายมือชื่อนิติ..... .....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... .....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก อ.ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ รศ.ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ รศ.ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ และรศ.ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ โดย เฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ให้ความกรุณาให้ความรู้แก่ผู้ วิจัยทั้งในด้านทฤษฎี คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนการตรวจทานแก้ไขจนวิทยา นิพนธ์นี้เสร็จสิ้น ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณอาจารย์ทั้ง 4 ท่านไว้เป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ คุณสวาท อุปฮาท คุณวิพัฒนาชัย พิมพ์หิน คุณหนูเกณ จันทาสี คุณบุญเวช เจียมภูเขียว คุณตุ๊ก เจ้าหน้าที่โครงการฟื้นฟูป่าดงลาน และชาวบ้านป่าดงลานทุก คนที่ให้ข้อมูลที่มีประโยชน์ตลอดจนอำนวยความสะดวกในระหว่างการสำรวจข้อมูลในพื้นที่ ขอ ขอบพระคุณผู้ประพันธ์เอกสารทุกชิ้นที่ได้มีการอ้างอิง ตลอดจนงานเขียนต่างๆ ที่ได้เพิ่มพูน ความรู้ของผู้วิจัย และขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในงานวิจัยนี้

ขอบคุณเพื่อนๆ ที่ให้กำลังใจ และถามถึงความคืบหน้าของวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด และขอกราบขอบพระคุณพ่อและแม่ที่ให้กำเนิด เลี้ยงดู และให้โอกาสอันดีทั้งหลายในชีวิต

หากเกิดความผิดพลาดอันใดจากงานวิจัยนี้ผู้วิจัยก็ขอน้อมรับด้วยความเคารพ

นายประวิทย์ นพรัตน์วารการ

25 พฤศจิกายน 2541

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนที่	ฏ
สารบัญแผนภูมิ	ฐ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	17
1.3 ขอบเขตการศึกษา	17
1.4 สมมติฐานการศึกษา	17
1.5 วิธีการค้นคว้า และวิจัย	18
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	18
2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมปริทัศน์	
2.1 กรอบวิธีวิเคราะห์	19
2.1.1 การพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน	19
2.1.2 ความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม	21
2.1.3 กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชน	24
2.1.4 การเคลื่อนไหวทางสังคม	27
2.2 วรรณกรรมปริทัศน์	35

สารบัญ(ต่อ)

บทที่

3	การจัดการทรัพยากรป่าไม้ เหตุแห่งความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร	
3.1	ความนำ	43
3.2	สาเหตุการลดลงของพื้นที่ป่าและการปรับนโยบายการรักษาป่าของรัฐ ...	45
3.2.1	การปรับนโยบายป่าไม้ครั้งที่ 1	48
3.2.2	การปรับนโยบายป่าไม้ครั้งที่ 2	49
3.2.3	การปรับนโยบายป่าไม้ครั้งที่ 3	52
3.3	การกำหนดโครงการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินของรัฐ	53
3.3.1	โครงการหมู่บ้านป่าไม้	54
3.3.2	การช่วยเหลือให้ราษฎรมีสหิทธิทำกิน	56
3.3.3	การเพิกถอนสภาพป่าเป็นที่ตั้งชุมชน	57
3.4	โครงการจัดสรรที่ทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) : ที่มาของความขัดแย้ง	58
3.4.1	เป้าหมายของโครงการ	61
3.4.2	วัตถุประสงค์ในการดำเนินการ	61
3.4.3	แผนแม่บท	63
3.4.4	โครงสร้างการบริหารโครงการ คจก.	67
3.4.5	ขั้นตอนการปฏิบัติตามโครงการ คจก.	68
3.4.6	พื้นที่ปฏิบัติงานภายใต้โครงการ คจก.	70
3.4.7	ผลกระทบจากโครงการ คจก.	72
4	ภาพรวมขบวนการเคลื่อนไหว	
4.1	ความนำ	76
4.2	สมัชชาชาวนาชาวไร่ภาคอีสาน เพื่อรับรองสิทธิที่ดินทำกิน และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ(สทค.)	79
4.2.1	กำเนิดและพัฒนาการ	79
4.2.2	โครงสร้างของสมัชชาชาวนาชาวไร่ฯ	82
4.2.3	วัตถุประสงค์ของสมัชชาชาวนาชาวไร่ฯ	84
4.2.4	ลักษณะและแผนงาน	84
4.3	สมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน(สยก.อ.)	85
4.3.1	กำเนิดและพัฒนาการ	85
4.3.2	โครงสร้างของ สยก.อ.	87
4.3.3	การเคลื่อนไหวและข้อเรียกร้องของ สยก.อ.	89

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

4.4	สมัชชาคนจน(สคจ.)	98
	4.4.1 กำเนิดและพัฒนาการ	99
	4.4.2 โครงสร้างสมัชชาคนจน	100
	4.4.3 การเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน	103
	4.4.4 ประเด็นปัญหาและข้อเรียกร้องของสมัชชาคนจน	110
	4.4.5 ยุทธศาสตร์วิธีการต่อสู้ของสมัชชาคนจน	112
	4.4.6 การระดมทรัพยากร	116
4.5	ขบวนการตอบโต้การเคลื่อนไหวจากกลุ่มอำนาจเดิม	117
4.6	พัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน	119
5	องค์กรชาวบ้านป่าดงลาน	
5.1	ความนำ	122
5.2	ลักษณะทั่วไปของพื้นที่	122
	5.2.1 สภาพทรัพยากรธรรมชาติ	125
	5.2.2 การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน	126
	5.2.3 การประกอบอาชีพ	128
5.3	ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรในพื้นที่	130
	5.3.1 ผลกระทบจากโครงการ คจก.ต่อชาวบ้านพื้นที่ป่าดงลาน	133
	5.3.2 การรณรงค์คัดค้านโครงการ คจก.	134
5.4	องค์กรชาวบ้านป่าดงลาน	137
	5.4.1 รูปแบบองค์กรชาวบ้านป่าดงลาน	138
	5.4.2 การขยายสมาชิก	143
	5.4.3 การพัฒนาจิตสำนึกในการต่อสู้ขององค์กรชาวบ้าน	144
	5.4.4 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ	146
5.5	กระบวนการสร้างความเข้มแข็งภาคประชาชน	147
	5.5.1 กระบวนการสะสมความรู้ทางการเมือง	148
	5.5.2 การแพร่กระจายกิจกรรมทางการเมืองภาคประชาชน	152

สารบัญ(ต่อ)

บทที่

5.6	กิจกรรมและการแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาขององค์กรชาวบ้านป่า	
	ดงลาน	156
	5.6.1 งานพิทักษ์สิทธิ์	157
	5.6.2 การจัดการทรัพยากรชุมชน	157
	5.6.3 การแสวงหาทางเลือกการพัฒนา	158
	5.6.4 การให้การศึกษ	164
6	บทสรุป	165
	รายการอ้างอิง	169
	ภาคผนวก ก.	179
	ภาคผนวก ข.	180
	ภาคผนวก ค.	183
	ภาคผนวก ง.	186
	ภาคผนวก จ.	198
	ประวัติผู้เขียน	202

สารบัญญัตินี้

ตารางที่

1-1	แสดง GDP ตามสาขาเศรษฐกิจ พ.ศ. 2513 – 2536	2
1-2	แสดงการกระจายรายได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531-39	4
1-3	แสดงการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ในช่วง พ.ศ. 2504 – 2531	8
1-4	แสดงพื้นที่เป้าหมายในโครงการ คจก.	10
1-5	แสดงบริษัทเอกชนที่เข้าร่วมโครงการปลูกป่ายุคคาลิปดัส	12
2-1	แสดงระดับความสนใจในการมีส่วนร่วม	25
3-1	แสดงแผนงานและงบประมาณ คจก. ตอ./น. ปี 2534 – 2538	59
3-2	สรุปจำนวนป่าและพื้นที่ดำเนินการ คจก. ตอ./น. ปี 2534 และ 2535-38	62
5-1	แสดงปฏิทินกิจกรรมการเพาะปลูกของชาวบ้าน	129

สารบัญแนที่

แนที่

1-1	แสดงพื้นที่ดำเนินการตาม คจก. จังหัดขอนแก่น ป่าสงวนแห่งชาติดงลาน .	15
5-1	แสดงพื้นที่อำเภอสีชมพู อำเภอชุมแพ และอำเภอภูผาม่าน	124
5-2	แสดงพื้นที่โครงการฟื้นฟูป่าดงลาน จังหัดขอนแก่น	139

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่

1-1	แสดงขบวนการรวมกลุ่มเพื่อการต่อสู้ของภาคประชาชน	16
2-1	แสดงความขัดแย้งทางสังคมที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม	22
2-2	แสดงความขัดแย้งทางสิ่งแวดล้อมในไทย	23
2-3	แสดงกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชน	27
2-4	แสดงยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวขององค์กรชาวบ้านไทย	35
3-1	แสดงสาเหตุการบุกรุกป่าของชาวบ้าน	48
3-2	แสดงโครงสร้างการบริหาร คจก. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	69
3-3	แสดงแนวทางการจัดที่ดินภายใต้โครงการ คจก.	71
4-1	แสดงโครงสร้างสมัชชาชนวนาชาวไร่อีสานเพื่อรับรองสิทธิ์ที่ดินทำกิน และ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	82
4-2	แสดงโครงสร้างสมัชชาเกษตรกรรายย่อย ภาคอีสาน (สภย.อ.)	88
4-3	แสดงโครงสร้างสมัชชาคนจน	103
4-4	การจัดองค์กรการต่อสู้ของสมัชชาคนจน	115
4-5	แสดงองค์ประกอบของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน	121
5-1	แสดงรูปแบบองค์กรชาวบ้านป่าดงลาน	140
5-2	แสดงกระบวนการสะสมความรู้ทางการเมือง	150
5-3	แสดงกระบวนการแพร่ขยายกิจกรรมทางการเมืองขององค์กรชาวบ้านป่า ดงลาน	153
5-4	แสดงกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชน	155
5-5	แสดงวงจรทุนของชุมชน	159